

Fördjupning Nordirland

I århundraden har den irländska ön varit präglad av konflikten mellan briter och irländare. Efter att Irland blev självständigt i mitten av 1900-talet fortsatte striderna i Nordirland, som blivit kvar under brittiskt styre. Mellan 1969 och 1998, mer känt som "the Troubles", dödades över 3 600 människor. Sedan 1998 finns ett fredsavtal (Good Friday agreement) undertecknat, men Nordirland fortsätter att vara en segregerad provins där katoliker och protestanter lever åtskilda.

England började redan på 1100-talet att försöka ta kontrollen över Irland. Ön, som tidigare styrts av ett antal små kungadömen, såg kung Henry II stiga iland med sin armé 1171. Efter att ha tagit kontroll över Dublin erövrade engelsmännen sakta men säkert allt större delar av Irland.

Religion blev en viktig del av irländsk politik under 1500-talet. Den irländske ledaren Offaly ledde då ett uppror mot den engelske, protestantiske kungen och uppmanade irländarna att sluta upp bakom hans katolska korståg. Upproret slogs ned, men religion kom fortsatt att spela en stor roll i öns framtida historia.

För att kontrollera den koloniserade ön beslagtogs land från irländska landägare och gavs till brittiska bosättare. Detta var en utbredd strategi som förekom över hela ön, men särskilt utsatta var regionerna Munster i söder och Ulster i norr. De irländska katolikerna blev även föremål för en rad diskriminerande lagar.

Kampen för självständighet

1641 hade spänningen mellan de brittiska protestanterna och de irländska katolikerna vuxit sig så stark att katolikerna tog till vapen och svåra strider bröt ut mellan de båda grupperna. Både irländare och briter gjorde sig skyldiga till övergrepp och massakrer innan briterna 1653 hade lagt hela Irland under sig och slagit ned den irländska revolten.

Irländarnas kamp för självständighet fortsatte, men Storbritannien höll ett hårt grepp om sin koloni. Ett flertal väpnade försök att uppnå självständighet slogs ned av den brittiska militären. Under 1800-talet väcktes dock förslag på en lag om irländskt självstyre. Förslaget hade starkt stöd i nästan hela Irland, men mötte ett starkt motstånd i Ulster. Privata arméer började växa fram både på den protestantiska och på den katolska, nationalistiska sidan.

De brittiska protestanterna i Ulster, även kallade unionister eftersom de föredrog en union med Storbritannien framför ett självständigt Irland, insåg snart att irländskt självstyre var oundvikligt. De inledde därför en kampanj för att istället kämpa för att sex län i Ulster skulle stå utanför dessa lagar.

Påskupproret 1916

1914 bröt första världskriget ut i Europa och med Storbritannien upptaget på annat håll såg de irländska nationalisterna sin chans att besegra kolonialmakten och göra Irland självständigt. Med vapen från Tyskland slog de till under påskhelgen 1916 och började med att ockupera huvudpostkontoret i Dublin.

”Den irländska republiken” utropades och man hissade republikanernas flagga i grönt, vitt och orange. Efter en veckas hårda strider krossades det irländska upproret och många av ledarna avrättades.

Även om påskupproret hade slagits ned av den brittiska armén stärktes de irländska nationalisterna av händelserna. Stödet för en självständig irländsk republik ökade avsevärt och de grupper som kämpade för självständighet enades i det nationalistiska partiet Sinn Fein.

Efter första världskrigets slut bildade 27 Sinn Fein-politiker en irländsk nationalförsamling, Dail Eireann. Trots att den från brittiskt håll förklarades olaglig kom den snart att ses som ett viktigt administrativt organ på Irland.

En delning av ön

Efter att Sinn Fein unilateralt utropat Republiken Irland 1916 började dess väpnade gren, Irländska Republikanska Armén (IRA), föra en väpnad kamp mot den brittiska armén. Våldet ökade och omvärlden fördömde Storbritannien för hur de hanterade situationen. 1921 tvingades det brittiska parlamentet att ge efter och ön delades i en katolsk och en protestantisk del.

De sex protestantiska länen i Ulster utgjorde nu Nordirland. Efter förhandlingar mellan den brittiska regeringen och de irländska nationalisterna bildades den ”katolska fristaten Irland”, som inte var självständig men fick självstyre inom det brittiska samväldet.

De protestantiska områdena på den norra delen av ön fortsatte att tillhöra Storbritannien även efter att det övriga Irland blivit självständigt 1949. Även om Nordirland fick betydande självstyre låg ansvaret för gemensamma brittiska frågor hos styret i London.

Två tredjedelar av Nordirlands befolkning utgjordes av protestanter och katolikerna marginaliserades både politiskt och ekonomiskt.

Under 1960-talet växte en medborgarrättsrörelse fram i Nordirland. Demonstranter som krävde politisk, social och kulturell jämställdhet började synas på gatorna. Under 1968 växte spänningarna till kraftiga protester och

efter våldsamma upplopp 1969 sattes den brittiska armén in för att återställa ordningen.

Vissa reformer genomfördes för att lugna den uppiskade stämningen bland annat inom polis och militär. De protestantiska unionisterna svarade med ännu mer våld och attacker på katolska områden.

Den blodiga söndagen

Den katolska armén IRA hade under medborgarrättsrörelsen varit inaktiv. Efter oroligheterna 1969 bröt sig dock en mer militant gren loss från IRA, kallad Provisoriska IRA eller PIRA. Liksom det officiella IRA kämpade PIRA för katolikernas rättigheter och ett enat Irland (PIRA benämns i fortsättningen IRA).

På den protestantiska sidan växte sig lojalistiska grupper starkare. Grupper som Ulsters frivilligstyrka (UVF) hade snart tiotusentals medlemmar som kämpade för att Nordirland även fortsättningsvis skulle tillhöra Storbritannien.

Våldet ökade och det blev allt svårare för den brittiska armén att kontrollera provinsen. Båda sidor tog till allt våldsammare metoder för att nå sina mål och i januari 1972 kulminerade striderna i vad som kom att kalla den "blodiga söndagen". Vem som egentligen bar skulden för våldet söndagen den 30 januari 1972 råder det delade meningar om.

Det man vet är att brittiska fallskärmsjägare sattes in för att kontrollera våldet under en demonstration för medborgerliga rättigheter och att 13 demonstranter sköts till döds av de brittiska soldaterna. Ytterligare en demonstrant dog senare på grund av skador.

Nordirland under direkt styre från London

Efter den blodiga söndagen sökte sig allt fler människor till IRA och ytterligare brittiska trupper placerades i Nordirland. Totalt fanns nu 21 000 brittiska soldater i området. Storbritannien, som såg att situationen försämrades på ön, tog 1972 beslutet att placera Nordirland under direkt styre från London. Det självstyrande parlamentet, Stormont, upplöstes och allt beslutsfattande flyttades till det engelska parlamentet.

Trots de ökade insatserna från den brittiska armén fortsatte våldet att eskalera under 1972. Båda sidor gjorde sig skyldiga till våldsdåd och massakrer. Totalt dödades cirka 500 människor under 1972. De följande årtiondena skulle ett hundratal människor få sätta livet till varje år. Många av offren var civila som dödades eller skadades i de bombdåd som blev IRA:s främsta taktik.

England försöker förgäves lösa konflikten

Mellan 1974 och 1994 gjordes åtskilliga försök att lösa den djupt rotade konflikten i Nordirland. Alla försök var dock ledda från London och det visade sig svårt att få lokalt stöd för en fredslösning som innebar maktindelning mellan katoliker och protestanter. Istället fortsatte våldet. IRA:s attacker var inte begränsade till Nordirland utan förekom även i Irland och i England. Vid tre

tillfällen 1994 attackerades exempelvis Londons flygplats Heathrow med granatkastare.

Vissa framsteg gjordes dock i försöken att minska våldet mellan katoliker och protestanter. 1985 slöt det brittiska parlamentet ett avtal med det självständiga Irland, i brist på kompromissvilja i Nordirland. Det engelsk-irländska avtalet innebar att Irland skulle rådfrågas i frågor som gällde Nordirland.

Trots att avtalet inte direkt berörde konflikten mellan katoliker och protestanter i Nordirland, fick det positiva effekter. Ett nära samarbete uppstod mellan England och Irland. Irland erkände delstaten Nordirland och accepterade att Nordirland skulle tillhöra Storbritannien så länge en majoritet där ville det.

En fredsprocess påbörjas till slut

Under 1980-talet började en förändring i de stridande parternas inställning anas. En ny ledare röstades fram i det nationalistiska partiet Sinn Fein. Gerry Adams var mer moderat än sin företrädare och en förändring i attityd hos partiet märktes. Istället för att fokusera på en militär lösning lades nu större vikt vid att lösa konflikten politiskt.

De gradvisa förändringarna i inställning hos parterna gjorde det möjligt att i början av 1990-talet inleda hemliga samtal. Nordirlands statssekreterare i det brittiska parlamentet försökte hitta en öppning för vapenvila i hemliga diskussioner med IRA. Omedveten om detta inledde den irländske premiärministern hemliga samtal med den politiska sidan av IRA, Sinn Fein.

1994 förklarade IRA och deras protestantiska motståndare äntligen vapenvila. Misstron var dock stor mellan de olika parternas politiska företrädare och det visade sig svårt att inleda fredsförhandlingar. Britterna litade inte på IRA:s vilja att lägga ner vapen och ville ha garantier att vapenvilan skulle följas innan man tillät Sinn Fein att delta i några fredssamtal.

Krav ställdes på att IRA skulle avväpnas innan fredsförhandlingar inleddes. Sinn Fein å andra sidan såg kravet på avväpning som ett tecken på att Storbritannien inte ville fredsförhandla med dem.

I februari 1996, efter 17 månader av misslyckade försök att påbörja fredsförhandlingar, bröt IRA vapenvilan. En bomb exploderade i ett affärsdistrikt i östra London, dödade två och skadade 39. IRA tog på sig skulden, men hävdade att det var brister i säkerheten som gjorde att så många skadades. Sinn Fein utestängdes från fredsförhandlingarna och det dröjde 18 månader innan en ny vapenvila inleddes, i juli 1997.

Långfredags-avtalet 1998

Efter att den andra vapenvilan inletts och Tony Blair blivit premiärminister i Storbritannien inkluderades för första gången Sinn Fein i fredsförhandlingarna under hösten 1997. Efter att representanter för Storbritannien, Irland och åtta

nordirländska partier från båda sidor mötts i fredsförhandlingar under våren 1998 kunde man enas om ett fredsavtal.

På långfredagen, den 10 april 1998 presenterades avtalet som delades ut till alla hushåll i Nordirland. Den 22 maj hölls en folkomröstning där 71 procent av de röstberättigade stödde förslaget.

Avtalet, som kom att kallas Långfredags-avtalet (Good Friday Agreement) slog fast de principer som skulle reglera Nordirlands status. För tillfället skulle Nordirland fortsätta att tillhöra Storbritannien, men framtiden skulle ligga i nordirländarnas egna händer.

Den norra delen och den södra delen av den irländska ön skulle kunna enas om befolkningen i båda delarna röstade för detta i en folkomröstning. Irland gick också med på att ge upp sina krav på territoriet Nordirland. För att kunna förverkliga fredsavtalet skulle parterna gemensamt bilda en koalitionsregering och olika kommittéer för politiskt samarbete skulle inrättas.

Problem med implementeringen

Långfredagsavtalet var ett stort framsteg och 1998 gavs Nobels fredspris till John Hume och David Trimble, ledarna för de största katolska och protestantiska partierna i Nordirland, för deras arbete med att lösa konflikten. Men trots att man lyckats enas om en lösning på den grundläggande konflikten fanns många problem kvar.

Till följd av våldet som pågått under lång tid var misstron mellan parterna stor. Fler än 3 600 personer beräknas ha fått sätta livet till mellan 1969 och 1998. IRA intygade att de tänkte respektera vapenvilan och att de ställde sig bakom fredsavtalet, men de vägrade att lämna ifrån sig sina vapen.

För unionisterna innebar detta ett hot och man vägrade att upprätta den nya koalitionsregeringen innan IRA avväpnats. Koalitionsregeringens tillträde, planerat till juli 1999, fick skjutas på framtiden.

I slutet av 1999 gick unionisterna med på att installera regeringen, även om IRA inte hade lämnat in sina vapen. En deadline för avväpningen sattes till 31 januari 2000 och den nya regeringen kunde bildas.

I december 1999 lämnade det brittiska parlamentet formellt över makten till parlamentet i Nordirland. Självstyret blev dock kortvarigt. I februari 2000 återinfördes direkt styre från London eftersom IRA fortfarande inte hade påbörjat avväpningsprocessen.

Förnyat våld mellan katoliker och protestanter

Även om paramilitärerna slutit fred med varandra fanns det stora spänningar kvar mellan de olika befolkningsgrupperna. Årtionden av konflikt hade gjort att katoliker och protestanter bodde åtskilda från varandra och misstänksamheten var stor.

I juni 2001 blossade oroligheter upp i Belfast efter att protestantiska ungdomar kastat sten på katolska skolbarn och deras föräldrar. Strider bröt ut mellan olika gäng som tände eld på bilar och kastade sten och bensinbomber.

Samtidigt pågick även de årliga marscherna i Nordirland, en period känd för ökade spänningar. Protestanterna högtidlighåller varje år minnet av slaget vid Boyne den 12 juli 1690. Slaget stod mellan den engelske kungen Vilhelm av Oranien och den katolske monarken Jakob II. Kung Vilhelm vann striden och slaget symboliserar idag protestanternas seger mot katolikerna.

Protestantiska paramilitära grupper fortsatte att genomföra attacker riktade mot den katolska civilbefolkningen. Framst bestod attackerna av att hemmagjorda bomber kastades in genom fönstret i hus där det bodde katolska familjer. Även mellan grupper som hade samma grundläggande uppfattning förekom våld och strider. Bara under år 2000 omkom minst 11 personer i strider mellan olika protestantiska grupper.

IRA och deras vapen

Den största frågan efter att fredsavtalet skrivits under kom att bli den om IRA:s vapen. Man befann sig i ett låst läge då IRA vägrade att lägga ner sina vapen innan en koalitionsregering inrättats, och unionisterna krävde ett avväpnat IRA innan regeringen kunde tillträda.

Nordirlands självstyre drogs vid upprepade tillfällen tillbaka och direkt styre från London infördes. David Trimble, som var ledare för den koalitionsregering som skulle tillsättas, meddelade i början av juni 2001 att han skulle avgå om IRA inte började samarbeta med den kommission som skulle övervaka avväpningen. Den 1 juli avgick Trimble, då det fortfarande inte fanns några tecken på att IRA hade börjat avväpningsprocessen.

Efter en våldsamt sommar, med flera attacker utförda av utbrytargrupper från IRA, meddelade IRA under hösten 2001 att man hade accepterat en plan för att göra sina vapen obrukbara. Den 6 november 2001 klev Trimble återigen in som ledare för koalitionsregeringen och denna gång styrdes Nordirland i nästan ett år av katoliker och protestanter tillsammans.

Ett bakslag för freden

Även om IRA till viss del samarbetade med den internationella avväpningskommissionen IICD och enligt deras rapporter ska ha förstört en del av sina vapen, tvivlade många protestanter på att IRA verkligen var engagerade i fredsprocessen.

Till följd av denna oro och det ökande våldet under sommaren och hösten 2002 såg situationen ännu en gång osäker ut. Droppen som fick bägaren att rinna över var anklagelser om att IRA hade haft spioner i det nordirländska parlamentet i Belfast. Den 14 oktober 2002 kallade så Storbritannien tillbaka självstyret och Nordirland hamnade återigen under direkt brittiskt styre.

Utvecklingen under 2003 gjorde att framtidsutsikterna för fred verkade allt mer avlägsna. Diskussionerna med IRA om deras avväpning tycktes låsta och de val som var planerade till våren 2003 sköts på framtiden ett flertal gånger.

När valen till slut genomfördes, i november 2003, förlorade de moderata partierna makten och istället blev det mer extremistiska partiet DUP (Demokratiska Unionistpartiet) under pastor Ian Paisleys ledning det största protestantiska partiet. På den katolska sidan vann Sinn Fein en majoritet av rösterna.

IRA avväpnas till slut

Efter att IRA anklagats för ett spektakulärt bankrån i Belfast i december 2004 och mordet på en katolik i Belfast i januari 2005 tappade gruppen det starka stöd bland katoliker som de tidigare haft. Ett kraftigt försvagat IRA meddelade i juli 2005 att man skulle lägga ned sin väpnade kamp och istället föra den politiskt. Avväpningsprocessen kom äntligen igång och i september 2005 meddelade IICD att IRA:s samtliga vapen gjorts obrukbara.

Nästa stora genombrott kom 2006 under ett möte i skotska St Andrews, där Storbritanniens och Irlands premiärministrar, tillsammans med representanter för de stora nordirländska partierna deltog.

Resultatet av mötet blev att en koalitionsregering med de fyra största partierna representerade kunde tillträda den 8 maj 2007. Försteminister och således ledare för regeringen blev Ian Paisley medan Sinn Feins representant Martin McGuinness utnämndes till biträdande försteminister.

Utbrytargrupper fortsätter kampen

Även om IRA numera är avväpnade och har gett upp sin väpnade kamp finns det andra grupper som vägrar lägga ned sina vapen. Continuity IRA (fritt översatt till Fortsättningens IRA och förkortat till CIRA) har funnits sedan mitten av 1980-talet och påstår sig vara efterföljarna till det ursprungliga IRA som var aktiva innan 1969.

Efter att IRA slutit vapenvila 1994 började CIRA attackera poliser och soldater i protest mot vapenvilan och de fredsförhandlingar som följde.

Real IRA (Verkliga IRA, förkortas RIRA) uppstod också som en protest mot fredsförhandlingar. Medan IRA och Sinn Fein förhandlade och var på väg att underteckna Långfredags-avtalet 1998 bröt sig militanta katoliker ut ur IRA.

Gruppen RIRA bildades för att fortsätta den väpnade kampen. De uppmärksammades på allvar då de i augusti 1998 sprängde en bomb i staden Omagh. Resultatet av den värsta enskilda attacken sedan 1960-talet blev 29 döda och över 200 skadade.

Under 2009 förnyade både RIRA och CIRA sina hot om att attackera polismän och soldater i Nordirland. I mars 2009 dödade RIRA två soldater i Antrim, de

första soldaterna att få sätta livet till på 12 år. Tre dagar senare sköts en polis till döds i Armagh. Denna attack tog CIRA på sig ansvaret för.

Valet 2010

Under våren 2010 hölls val i Storbritannien och David Cameron blev ny premiärminister. Bland de nordirländska kandidaterna, som slogs om 18 platser i det brittiska parlamentets underhus, förlorade Peter Robinson, ledare för det protestantiska partiet DUP, stort.

Robinson tog över ledningen för DUP efter att Ian Paisley gått i pension 2008. Sedan 2007 har DUP delat den politiska makten i Nordirland med det katolska partiet Sinn Fein. Maktindelningen har varit en viktig förutsättning för att freden i Nordirland ska hålla, men det finns kritiker.

I valet 2010 ställde till exempel två extremistiska protestantpartier upp. De tyckte att samarbetet med katolikerna skulle avslutas. Att båda partierna misslyckades i valet kan ses som ett tecken på att protestanterna inte vill äventyra freden.

Lugnt val 2011, men attacker fortsätter

Den 5:e maj 2011 hölls val till det nordirländska parlamentet. Valet gick lugnt till, trots tidigare oro. När rösterna var färdigräknande visade det sig att fördelningen av platserna var mer eller mindre oförändrade och DUP och Sinn Fein behöll sina positioner som de två klart största partierna.

Kort innan valet dödadades en polisman av en bilbomb och några veckor senare tog en grupp som kallar sig för "the IRA" på sig dådet. Samtidigt som de tog på sig bombdådet hotade de med att utföra fler bombattentat. I november samma år och i januari 2012 exploderade sammanlagt tre bomber i Londonderry som ligger i nordvästra Nordirland.

RIRA misstänktes ligga bakom bomben i november medan det är oklart vem som låg bakom de två bomberna i januari. Ingen skadades vid attackerna. Under resten av året och även under 2013 rapporterades det om flera försök till bombattentat. Oftast hittades bomberna innan de hann detonera.

Militanta republikaner har pekats ut som ansvariga för bomberna. I november 2012 dödadades en fängelsevakt på väg till arbetet. Det var det första mordet på en fängelsevakt på nästan 20 år och det fördömdes av alla stora politiska partier. Återigen tog en grupp vid namn "the IRA" på sig dådet, även om det är oklart om det är samma grupp som dödade en polisman 2011.

I oktober 2012 meddelade Storbritannien att hotnivån från militanta republikaner sänkts och att attacker i Storbritannien ses som möjliga, men inte troliga. Hotnivån i Nordirland ses dock som fortsatt hög och attacker ses som mycket troliga.

En fredlig framtid?

De senaste åren har inneburit positiva händelser som väcker hopp om en ljus framtid där protestanter och katoliker kan leva tillsammans i fred. Fredsavtalet har implementerats, IRA är avväpnade och Nordirland har äntligen fått självstyre. I juni 2009 började dessutom de protestantiska paramilitärerna med UVF i spetsen att lägga ned sina vapen.

Dock kvarstår stora problem och relationerna mellan protestanter och katoliker är fortsättningsvis spända. De årliga demonstrationerna i juli leder fortfarande till upplopp och våld mellan katoliker och protestanter, samtidigt som de sporadiska attackerna från militanta grupper fortsätter.

De många åren av konflikt har gjort att Nordirland blivit en kraftigt segregerad provins. Katoliker och protestanter bor, arbetar och går i skola i stor utsträckning åtskilda från varandra. De ”fredsmurar” som byggts upp under årtionden av konflikt separerar fortfarande katolska områden från protestantiska. Att förändra människors djupt rotade föreställningar och fördomar blir en svår, men nödvändig, uppgift om den positiva utvecklingen i Nordirland ska fortsätta.

Texten är producerad av Institutionen för freds- och konfliktforskning, Uppsala universitet.